

NOVA SVJETSKA EKONOMSKA KRIZA I NJENE POSLJEDICE

NEW WORLD ECONOMIC CRISIS AND ITS AFTERMATH

Dr Milan Tomić, redovni profesor
Ekonomski fakultet u Brčkom

"Ono što je počelo kao velika finansijska kriza, pa preraslo u veliku ekonomsku krizu, sada postaje velika kriza nezaposlenosti i postoji opasnost od velike ljudske i socijalne krize."

Robert Zelik, predsjednik Svjetske banke

Apstrakt. U ovom radu govori se o glavnim uzročnicima sadašnje svjetske ekonomske krize. Prepoznaje se privreda Sjedinjenih Američkih Država kao polazna tačka odakle je kriza krenula i raširila se po svijetu. Kako je svojevremeno isticao Marks, postoje ograničenja liberalnog kapitalizma, što se potvrdilo i u današnjoj praksi. Mada ne postoje velike šanse da globalna ekonomija lako izađe iz najnovije recesije, značajnu ulogu u prevladavanju krize igraće zemlje poput Kine i Indije, koje raspolažu velikim deviznim rezervama, prirodnim resursima i ljudskim potencijalom.

Ključne riječi: svjetska finansijska kriza, svjetska ekonomska kriza, globalna ekonomska kriza, nelikvidnost banaka, nacionalizacija banaka, recesija svjetske privrede, liberalni kapitalizam, zemlje u tranziciji, bivše jugoslovenske republike, FED, MMF, Svjetska banka

Abstract. This paper deals with the main causes which lie the background of the current global economic crisis. It recognizes the American economy as the ground from which the crisis has started and spread all over the rest of the world. Liberal capitalism, as Marx pointed out, is fundamentally flawed and its consequences can be felt even today. While there is little hope that the world economy will overcome the new recession in an easy manner, the countries, like China and India, that dispose of solid foreign exchange reserves, energy and human resources are going to play an important role in the resolution of the contemporary economic crisis.

Key words: global economic crisis, world economic crisis, world financial crisis, liberal capitalism, countries in transition, bank illiquidity, bank nationalization, recession, Ex-Yugoslav republics, FED, MMF, World Bank.

Kriza je krenula iz Amerike i po sistemu spojenih sudova, preko Engleske, prelila se u Evropu i cijeli svijet. Ovu svjetsku ekonomsku krizu izazvala je Amerika (SAD) iz nekoliko razloga. Najvažniji je pohlepa koju je sistem pothranjivao, umjesto da je strogo kontroliše. To je sistem koji se zasnivao na mogućnosti da mnogi američki građani, putem olakog zaduživanja, žive iznad svojih mogućnosti. I kad se dogodilo da ljudi ne mogu da vraćaju kredite za kuće, stanove i još mnogo toga, banke su, da bi naplatile kredite, počele dužnicima da oduzimaju imovinu. A kada je ova imovina grunula na tržište, vrijednost nekretina je pala do bescijenja. Banke nisu mogle da se naplate!

Ali zašto je "pukao" svijet? Zato što američke banke nisu zaloge za ove kredite držale samo kod sebe, već su ove sumnjive finansijske pakete slale po cijelom svijetu uz navodne garancije da je riječ o sigurnom poslu¹. I kad se taj sistem urušio u Americi, došlo je do domino efekta u svjetskim razmjerama. Na berzama su svi htjeli da prodaju, a niko da kupi. I balon je pukao. Na tržištima je došlo do gubitaka koji se mjere u bilionima dolara. Glavni problem je što se kriza brzo prelijeva u realni sektor gdje se radi, proizvodi, izvozi...

Globalna ekonomska kriza do temelja je uzdrmala liberalni kapitalizam. Lomovi na Volstritu povećali su prodaju i proučavanje Marksovog Kapitala, jer je Marks u Kapitalu zapisao i ovu misao: "Vlasnici kapitala i biznisa će kod radnika podsticati i stimulirati potrebu da kupuju njihovu skupu robu – stanove, kuće i tehnologiju, obavezujući ih pri tom da ulaze u skupe hipotekarne kredite do nivoa neizdržljivosti. I na kraju, ti neplaćeni dugovi će izazivati bankrot banaka, koje će morati da budu nacionalizovane..."

---

¹ *Evo šta je o tom "sigurnom poslu" rekao 11. decembra 2008. godine u Beogradu danas najaktivniji dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju (2001. godine) Džozef Štiglic (SAD) inače profesor ekonomije i finansija na Kolumbija univerzitetu u Njujorku. "Osiguravanje u američkom stilu je zasnovano na pretpostavci da se svakog minuta rađa jedna budala. Oni pronalaze takve budale" kaže Štiglic i nastavlja "globalizacija znači, da je tu cijeli svijet pun budala koje treba pronaći. Oni su ih mnogo našli u Evropi. Oko polovine loših hipoteka prodato je Evropi."*

Djeluje kao da je analiza sačinjena na osnovu onoga što se u posljednje vrijeme dešavalo i dešava na i oko Volstrita, a svakim danom i dalje – do Evrope i Azije, pa će zatim preći na zemlje u tranziciji i u najoštrijoj formi zahvatiti i bivše jugoslovenske republike: Hrvatsku, Makedoniju, Srbiju, Crnu Goru i Bosnu i Hercegovinu. Ovo se očekuje u 2010. i 2011. godini iako je već u 2009. godini svjetska ekonomska kriza pokazala svoju zlu ćud.

Desilo se nešto slično onom na šta je ukazivao Marks: – Liberalni kapitalizam, u svojoj pohlepi za profitima i basnoslovnim zaradama, doveo je radnike i uopšte zaposlene u situaciju da žive na karticu, da se zadužuju do guše, bez ikakve šanse da se iz tog dužničkog zagrljaja izvuku.

Kako danas objašnjavaju zapadni analitičari, liberalni kapitalizam, koji je krenuo u vrijeme vladavine Regana i M. Tačera, eleminisao je svaku regulacionu ulogu države, dozvoljavajući nekontrolisano bogaćenje onima koji imaju. Taj koncept je ipak shvatao da se i nivo potrošnje mora držati visoko, jer bez potrošnje nema obrta, ni zarada. Umjesto da se povećavaju porezi bogatima i plate zaposlenima, liberalni koncept kapitalizma je išao na to da zaposleni troše pare koje nemaju a koje će tek da zarade, ako ih zarade. Tako je otvoren proces života na kredit, sa hipotekarnim kreditima bez ikakve mjere, berzanskim spekulacijama... Ovdje se izgubilo iz vida da ko živi na kredit umire na rate, odnosno da je "svaki dug loš drug".

Zahvaljujući povećanoj tražnji SAD su napravile još jedan zavoj u spirali naučno-tehničkog napretka. Postigli su i mnoge izvrsne rezultate. Ali taj uspon je postignut trošenjem resursa koji su bili predviđeni za obezbjeđivanje budućeg rasta. Tako je zemlja potrošila resurse namijenjene dvjema budućim generacijama. SAD su počele da gomilaju dugove. To je savršeno jasno ako uporedimo grafikone rasta ukupnog duga SAD na jednoj, i američkog BDP na drugoj strani. Privreda raste brzinom od dva do tri, najviše četiri posto godišnje, a dugovi rastu brzinom od osam do deset posto godišnje. Međutim, ne može se vječito živjeti na kredit. Došlo je vrijeme da se potrošeno plati. Razumije se, Volstrit je grozničavo pokušavao da odgodi krah.

Krize su počele da se ispoljavaju još devedesetih godina prošlog vijeka. Znači, kriza je počela s onu stranu okeana. Ali zašto se od toga zaljuljao čitav svijet? Dolar nije samo svjetska rezervna i trgovinska valuta (sada se oko 70% međunarodnih transakcija, uključujući sve bankarske operacije, odvija u dolarima) već je poslije 1971. dolar postao jedina mjera vrijednosti. Postoji još jedna važna stvar. Savremeni model privređivanja, izgrađen na dolaru kao glavnoj svjetskoj valuti, doveo je do toga da Amerika ima jedinstvenu ulogu u svjetskoj privredi. Ona proizvodi oko 20% svjetskog BDP. Ukupni svjetski bruto društveni proizvod iznosi oko 60 biliona dolara. Realni udio SAD je 12 biliona dolara, ili jedna petina. U isto vrijeme Amerika troši oko 40% svjetskog BDP, razumije se, prema paritetu kupovne moći, a istovremeno u svijetu bukvalno umire od gladi oko milijardu ljudi. Slobodno se može reći da u svijetu danas nema veće epidemije od gladi. Sada američki konzervativni senatori kritikuju Džordža Buša da na mala vrata u zemlju uvodi socijalizam, jer je njegova administracija počela da otkupljuje akcije posrnutih banaka i da ih, zapravo, nacionalizuje.

Nobelovac Žoze Saramago, je takođe podsjetio na Marksovo proročanstvo da kapitalizam može da potkopa sam sebe. "Marks nikada nije bio toliko u pravu kao danas", kaže on i dodaje: "Gdje su do sada bile te ogromne pare koje je Buš dobio od Kongresa? Sada su se odjednom pojavile kao spas. Ali, šta da spasavaju? Živote? Ne, spasavaju banke".

Buš nacionalizuje gubitke banaka, a njihovi profiti su i dalje privatizovani. Bivši šef američke Uprave federalnih rezervi Alan Grinspen², koga analitičari optužuju za izazivanje sadašnje globalne ekonomske krize, poručio je da će vlade razvijenih zemalja možda morati privremeno da nacionalizuju neke banke da bi dovele u red vrlo nestabilan finansijski sistem. Najsvježiji primjer za ovo je preuzimanje od strane vlade Austrije Hypo Alpe Adria banke³. Dugo su trajali pregovori oko spasavanja Hypo Alpe Adria banke. Kakvo

---

² Alan Grinspen je u periodu od 1986. – 2006. godine bio na čelu Uprave federalnih rezervi SAD.

³ I upravo dok radim na dijelu ovog teksta novinska agencija TANJUG kao i mnoge druge svjetske novinske agencije javljaju da je 14.12.2009. godine Austrija preuzela Hypo Alpe Adria banku. Ovo "preuzimanje" je koštalo dvije milijarde evra, a platile su to: 825 miliona Bayern LB, 200 miliona evra pokrajina Koruška, a ostatak kompanija Grazer Wechselseitige. Vlada Austrije uložila je u ugroženu banku 450.000 evra, domaće banke su izdvojile 500.000 evra.

je stanje bilo u ovoj banci najbolje pokazuju izjave državnog sekretara u Ministarstvu finansija Austrije Andreasa Šidera: "Vlada Austrije je morala da reaguje, jer stari vlasnici nisu željeli da spase banku", i šefa njemačke Bayern LB banke Mihaela Kemera koji ističe da je za Bayern LB ovo težak korak", uz napomenu da je to "ipak ispravan potez".

Da se kojim slučajem nije našlo rješenje ovog problema, odnosno da nije došlo do nacionalizacije Hypo Alpe Adria banke, posljedice za njene klijente bile bi nesagledive. Zato je nacionalna banka Austrije pozdravila dogovor za spas Hypo Alpe Adria banke. Eventualni kolaps ove banke bi pogodio i klijente u bivšim jugoslovenskim republikama.

Grinspen, koji je decenijama važio za "vrhunskog pristalicu liberalnog kapitalizma", ističe: "Bolje je obaviti privremenu nacionalizaciju banaka koje su u teškoćama, nego upotrijebiti za rješavanje tog problema, druge, složenije mehanizme." Bilo bi dobro da je Grinspen decidno rekao na koje to složenije mehanizme misli. Vjerovatno će dalji tokovi događaja u Evropi, a posebno u zemljama u tranziciji odgonetnuti šta je pod ovim Grinspen mislio.

Globalna ekonomska kriza, izazvana zastranjivanjem "kapitalizma bez granica", sve više navodi ljude da zastanu i da se zamisle nad pitanjem koje su zaista prave vrijednosti u društvu.

U vrlo interesantnom i poučnom članku "Hobotnica sa Volstrita" koji je objavljen u "Večernjim novostima" 12.10.2008. godine Borislav Lalić iznosi da se američki finansijski sistem ne smiruje i pored 700 milijardi dolara pomoći Kongresa. Članak prenosim u nešto skraćenom obliku.

"Pre neki dan grupa studenata sa Harvarda delovala je pred televizijskim kamerama sasvim zbunjeno. Novinar ih je pitao šta oni misle o sadašnjem haosu na Volstritu, o tome zašto je do toga moralo da dođe i kuda to vodi.

- To nije ono šta su nas učili, takve lekcije nije bilo – rekao je jedan od studenata, načinjući tim odgovorom samu suštinu finansijske krize u Americi. To nije, dakle, kriza Volstrita i hipotekarnih kredita, to je kriza samog koncepta američkog liberalnog kapitalizma koji je započeo da praktikuje Ronald Regan, a Buš ga doveo do samog ruba depresije. Na Harvardu, očito, o tome nisu predavali..."

To je onaj sistem koji daje magičnu ulogu tržištu i, govoreći uproščeno, polazi od toga da država nema šta da se mijesha, da će tržište sve da reguliše samo od sebe. Neka se bogati koliko ko može, pa će i ostalima biti dobro. To je put u blagostanje.

- Eto, do čega su nas doveli – kaže dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju Džozef Štiglic. – Do toga, da su američke finansije u haosu, da je zemlja, a i svijet, na rubu velike depresije. I sada nam opet traže novac. Umjesto da se traži sistemsko rješenje za krizu, dodaje nobelovac, sad se lansiraju spasilački paketi za Volstrit, ali to nije spas za nacionalnu ekonomiju, nego za pohlepne banke i njihove nezasite menadžere. Sa tih 700 milijardi dolara, koje je dobio Buš, kriza se neće riješiti. Sem toga, te pare će da odu onima koji su sve ovo zamijesili. Umjesto te lažne nade za poreske obveznike, koji će kao i uvijek podnijeti glavni teret loma, trebalo bi poći od pravila koje važi u ekologiji – da zagađivači sami plate ono što su zagadili. To se neće dogoditi. Kriza nije hipotekarnog nego i sistemskog karaktera. Zaljuljali su se i giganti američke privrede. Akcije "Dženeral motorsa" pale su na najniži nivo u posljednjih pedeset godina. Zadrhtale su berze u Tokiju i Šangaju koje su osjetile pad akcija na Volstritu.

Da je kriza sistemskog karaktera priznaje i francuski predsjednik Sarkozy. On smatra da je ovom krizom okončana praksa "autoregulacije tržišta", da je gotovo sa "nemiješanjem države" i da "kapitalizam treba popravljati". I 52% Francuza smatra da treba "u osnovi mijenjati sadašnji kapitalistički sistem". Tome je sklon i profesor Štiglic.

Ideja da Evropska unija na krizu koja se prelila iz SAD, preko oba okeana, djeluje jedinstveno, nije prošla. Pojedine zemlje, prije svih Njemačka, glasno su rekle da neće da se solidarišu sa onima koji su iz pohlepe ili iz neznanja, uvalili svijet u sve ovo. Sve evropske zemlje, čak i one van EU, slijedile su poteze američke centralne banke da smanje primarnu kamatu za pola procenta. Kina i Rusija su prihvatile smanjenje kamata dok je Japan saopštio da on sa kamatama ne može ići dole, jer je njihovu stopu već sveo na pola procenta.

U razrješenju sadašnje finansijske krize dva bi faktora mogla da budu presudna: kako će na sve ovo reagovati Kina i da li će, u situaciji sadašnje napetosti i neizvjesnosti, biti prekoračena ona psihološka granica kada počinje da djeluje "faktor stampeda". Analitičar sa Volstrita Dejvid Vajs upozorio je upravo na ovaj momenat: "Osjeća se dah panike na berzi. Ljudi neće rizik. Hoće svoj novac pod jastukom..." Ti znaci uznemirenosti i panike osjećaju se i na evropskim berzama, među običnim građanima, štedišama. A onog dana kada "stampedo" krene, i ako krene, stvari će početi da izmiču kontroli. Tako je krenulo i 1929. godine. Drugi faktor odnosi se na zemlje koje imaju najveće devizne rezerve i koje svojim novcem mogu da utiču na smirivanje krize. To se najviše odnosi na Kinu koja ima 1.800 milijardi dolara deviznih rezervi.

DEVIZNE REZERVE U SVIJETU
– u milijardama dolara –

Kina	1.800
Japan	890
Rusija	470
J. Koreja	263
Indija	247
Tajvan	239
Brazil	178
Singapur	157
Hong Kong	152
Nemačka	111
SAD	60

Za sada, Kina čuti i čeka. Ona je takođe upućena na Volstrit i na američki dolar, jer su SAD njen glavni trgovinski partner, a u dolarima i tamošnjim akcijama je većina njenih rezervi. Kini se uopšte ne isplati da svoje devize konvertuje u evro. Ona se plaši kraha američkog dolara i američkog tržišta, jer je na njemu ponajviše izgradila svoju ekonomsku moć. Već je uložila grдне milijarde u neke američke banke, a sada mjerka da kupi i neke dijelove Volstrita.

Nije daleko dan, piše jedan američki novinar, kada će se pitati: "Kako se na kineskom kaže Volstrit?", i odgovara: "Dženg džie"! To tek treba vidjeti. Ono što je izvjesno, a to mišljenje dijeli većina analitičara, vrijeme Amerike, kao jedine globalne ekonomske i finansijske sile, prolazi. Volstrit nije više jedini. Takvi finansijski i berzanski centri već postoje u Šangaju, Tokiju, Moskvi i Fankfurtu. Vijek koji je prošao, bio je američko stoljeće, ali ovaj neće biti.

Sjedinjene Američke Države do 2025. godine izgubiće status vodeće ekonomske sile, a Rusija će po ekonomskoj snazi zauzeti peto mjesto na svijetu već u narednih 10 godina, piše u izvještaju Savjeta nacionalne obavještajne službe SAD. Taj dokument s nazivom "Globalni trendovi 2025", predviđa da će tokom naredne dvije decenije svijet izgledati potpuno drugačije, da će postati sve opasniji, s manjkom hrane i vode, ali sa oružjem u izobilju.

- Finansijska kriza na Volstritu samo je prvi simptom gubitka američke globalne moći. Dolar će se vrlo brzo, od vodeće svjetske valute, pretvoriti u primus inter pares valutu (prvu među jednakim) –, piše u izvještaju.

Stručnjaci predviđaju da će prazninu koja bude nastala gubitkom statusa SAD nastojati da popune Kina i Indija. Ekonomska moć i uticaj već duže vrijeme premještaju se sa zapada na istok, odnosno na države koje raspolažu energetskim resursima. Vodeći svjetski političari i biznismeni, okupljeni na Svjetskom ekonomskom forumu u Davosu, nisu uspjeli da formulišu plan za zaustavljanje globalne finansijske i ekonomske krize. Riječi jednog od učesnika: "Sve što nam je jasno je da nešto moramo da učinimo pod hitno. Šta, međutim, činiti – nemamo pojma!", nedvosmislen su dokaz za izrečenu tvrdnju.

Ukratko, skup u Davosu, koji je prethodnih godina uglavnom proticao u svjetlu glamura njegovih učesnika, konačno se okrenuo surovoj stvarnosti. Nedostatak pravih ideja za budućnost i evidentno tumananje u mraku finansijskog kolapsa ne obećavaju mnogo. Svjetska ekonomija uzdrmana je toliko duboko da je, praktično

nemoguće sa sigurnošću predvidjeti predstojeće događaje. Toga su bili svjesni i učesnici skupa u Davosu. Ako može da djeluje utješno, ni oni sami nisu krili sopstvenu zbunjenost. Da li je to dovoljno za novi početak, tek će se vidjeti.

Na knjižarskim štandovima u Njemačkoj pojavio se još jedan "Kapital"⁴. Riječ je o djelu Rajnharda Marksa biskupa iz Minhena, koji ima isto prezime kao veliki mislilac, ali sa njim nije u rodu. On je napisao knjigu sa istim naslovom i na istu temu kao i njegov prezimenjak, ali znatno manjeg obima. "Ovaj današnji dehumanizovani, nesolidarni i nepravedni kapitalizam, niti ima morala, niti budućnosti. Te divlje spekulacije na berzama, to je Božji grijeh"- piše drugi Marks.

Poznati svjetski finansijski špekulant Džorodž Soroš ocijenio je da svjetska ekonomska kriza još nije dosegla dno i da se širi brzinom kojom se nije širila nijedna u historiji. Na konferenciji na Kolumbija univerzitetu Soroš je kazao da se svjetski finansijski sistem "potpuno raspao" i da za sada u izgledu nema rješenja krize. On je rekao da je kriza mnogo oštrija nego u vrijeme Velike depresije.

Nobelovac Džozef Štiglic, član komisije Ujedinjenih nacija za rješavanje globalne ekonomske krize, u intervjuu za "Press", 21. decembra 2008. godine izjavio je da će se posledice krize osjetiti u EU i na Balkanu. Osjetiće ih sve države čije ekonomije zavise od Evrope, a posebno one koje su zadužene ili imaju veliki trgovinski deficit, jer će sada uzimati skupe kredite kako bi pokrivala te manjkavosti. Pogođene će biti zemlje koje zavise od stranih ulaganja, jer će njih biti sve manje.

Prof. dr Dragoljub Stojanov tvrdi da je BiH već odavno u recesiji i da će osjetiti dramatične posljedice globalne ekonomske krize, a najveći problem je što državne vlasti neće da priznaju da problemi postoje. Kakav će biti scenario dolazeće krize?

- Jedan od glavnih podsticaja domaće potrošnje, odnosno novčane doznake iz inostranstva, znatno će opasti jer će radnici u dijaspori prvi biti na udaru krize. Kad se taj dotok novca smanji, onda će biti ugrožena lična potrošnja mnogih građana u BiH, a s njima i tržišni centri i slične djelatnosti. Što se tiče privrede, posljedice će prva osjetiti, i već osjećaju, izvozno orijentisana preduzeća, a poslije njih i domaća potrošnja, odnosno trgovinski sektor i sve ono što se oslanja na novac koji stiže od radnika iz inostranstva.
- Recesija će se na ekonomiju BiH odraziti tako što će dosadašnja stopa rasta društvenog bruto proizvoda (BDP) najvjerojatnije biti prepolovljena, dok će izostati rast zaposlenih i poreskih prihoda. To tvrde i stručnjaci iz Svjetske banke i dodaju da je svjetska finansijska kriza već počela da se odražava na ekonomiju u BiH.
- Kamatne stope su u porastu. Banke sve teže dolaze do kreditnih sredstava, krediti su postali skupi i biće ih sve teže dobiti. To će osjetiti i firme i domaćinstva, navode u Svjetskoj banci i tvrde da će i obim investicija i direktnih ulaganja biti smanjen.
- Biće smanjena i potražnja za proizvodima koje BiH izvozi u EU i regiju, kao i doznake iz dijaspore. Kriza će, pored građevinskog, najviše zahvatiti izvozni sektor. Cijene i potražnja željeza, čelika, aluminijuma, glavnih izvoznih artikala, pali su na svjetskom tržištu. U krizi će biti i grana privrede koja proizvodi komponente za auto-industriju, tvrde oni.

Takođe, ističu da postoji realna opasnost da se vlade nađu u situaciji da ne mogu finansirati izdvajanja za neracionalne programe socijalne pomoći i velike plate u administraciji.

U analizi stanja u BiH, predstavnici MMF-a navode da ovi trendovi predstavljaju rizik po makroekonomsku stabilnost zemlje. Zato ističu potrebu za odgovarajućim fiskalnim politikama, politikama plata i strukturalnim reformama.

Izostavljanje pomoći SAD i EU zemljama u razvoju još više će produbiti jaz između razvijenih i nerazvijenih zemalja. Zato su zemlje u razvoju upozorile da i njihovim, zabrinjavajuće posrnulim, privredama treba priskočiti u pomoć određenim paketima podsticaja. Međuvladin institut za intelektualne usluge pedesetak

---

⁴ Rajnhard Marks je za ovo djelo (*Kapital – propovjed čovečanstvu*) dobio internacionalnu nagradu 2009. godine u Njemačkoj.

zemalja u razvoju – Južni centar, utvrdio je kako zemljama u razvoju koje su izostavljene iz izdašnih paketa pomoći zapadnih zemalja, sada treba dodatnih jedan do dva biliona dolara vrijedne podsticaje.

Trenutni položaj MMF-a i Svjetske banke takođe je korisna lekcija. Ove institucije su, budući da su pod dominacijom američkih ideja i novca, dugo smatrane instrumentima američkog uticaja. A danas Brad Setser, američki ekonomista, piše da "zemljama čije su privrede u usponu, poput Kine, Rusije, Indije, Saudijske Arabije, Koreje, čak i Brazila, nije potreban MMF; šta više, u poziciji su da se nadmeću s njim. Saudijska Arabija već pruža podršku Libanu. Venecuela je pomogla Argentini da otplati dug MMF-u. Kinesko finansiranje razvoja je alternativa pozajmicama Svjetske banke".

Izveštaji o samitu G20 održanom u Vašingtonu 2008. godine još su bolji primjer sveobuhvatnosti promjena povezanih sa usponom drugih sila. Svaku raniju finansijsku krizu rješavali su MMF, Svjetska banka ili G7, i kasnije G8. Zapad je u dosadašnjim krizama postupao kao strogi učitelj koji kori svojeglave učenike. Nekadašnje lekcije danas se čine bezvrijednim. Sjetimo se da su tokom finansijske krize u Aziji, SAD i druge zemlje zapada zahtijevale da Azijske države preduzmu tri koraka: Da puste da loše banke propadnu, da drže potrošnju pod kontrolom i da održavaju visoke kamatne stope. U sopstvenoj krizi Zapad je po sva tri pitanja postupao upravo suprotno.

U svakom slučaju, ova kriza je takva da Zapad nije mogao sam da se uhvati u koštac s njom. Da bi se efikasno odgovorilo na krizu u izuzetno povezanoj svjetskoj ekonomiji, bilo je neophodno angažovanje svih velikih svjetskih igrača – među njima i vodećih privreda u usponu. Zato je po prvi put sazvan sastanak čelnika vlada G20, zemalja članica grupe G8 i država u usponu.

REZIME

Ekonomska i finansijska kriza krenule su iz SAD i, po sistemu spojenih sudova, preko Engleske, prelile su se u Evropu i cijeli svijet. Ono što je počelo kao velika finansijska kriza a preraslo u veliku ekonomsku krizu, sada postaje velika kriza nezaposlenosti. Ovu svjetsku ekonomsku krizu izazvale su SAD iz nekoliko razloga. Najvažniji je pohlepa koju je sistem pothranjivao umjesto da je strogo kontroliše. To je sistem koji se zasnivao na mogućnosti da mnogi američki građani, putem olakog zaduživanja, žive iznad svojih mogućnosti. I kad se dogodilo da ljudi ne mogu da vraćaju kredite za kuće, stanove, automobile i još mnogo toga, banke su, da bi naplatile kredite, počele dužnicima da oduzimaju imovinu. A kada se ova imovina sručila na tržište, cijena nekretnina je drastično pala. Banke su postale nelikvidne.

Globalna ekonomska kriza do temelja je uzdrmala liberalni kapitalizam. Desilo se nešto na šta je ukazivao Marks. Liberalni kapitalizam, u svojoj pohlepi za profitima i basnoslovnim zaradama, doveo je radnike i uopšte zaposlene u situaciju da žive na karticu, da se zadužuju do guše, bez ikakve šanse da se iz tog dužničkog zagrljaja izvuku. To je onaj sistem koji daje magičnu ulogu tržištu i, govoreći uproščeno, polazi od toga da država nema šta da se miješa, da će tržište sve da reguliše samo od sebe. Neka se bogati koliko ko može, pa će i ostalima biti dobro. To je put u blagostanje. "Eto do čega su nas doveli", kaže dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju Džozef Štiglic. I umjesto da se traži sistemsko rješenje za krizu, dodaje nobelovac, "sad se lansiraju spasilački paketi, uglavnom za pohlepne banke". Umjesto te lažne nade za poreske obveznike, koji će kao i uvijek podnijeti glavni teret loma, trebalo bi poći od onog pravila koje važi u ekologiji – da zagađivači sami plate ono što su zagadili.

Ne postoje garancije da će se svjetska ekonomija brzo izvući iz recesije. Mnoge siromašne zemlje i dalje trpe posljedice smanjenog izvoza i manjih doznaka svojih državljanina koji rade u inostranstvu. U razrješenju sadašnje ekonomske krize značajnu ulogu imaju zemlje koje imaju najveće devizne rezerve. To se najviše odnosi na Kinu. Ekonomska moć i uticaj već duže vrijeme premještaju se sa zapada na istok, odnosno na zemlje koje raspolažu sa velikim energetske resursima.